

14433

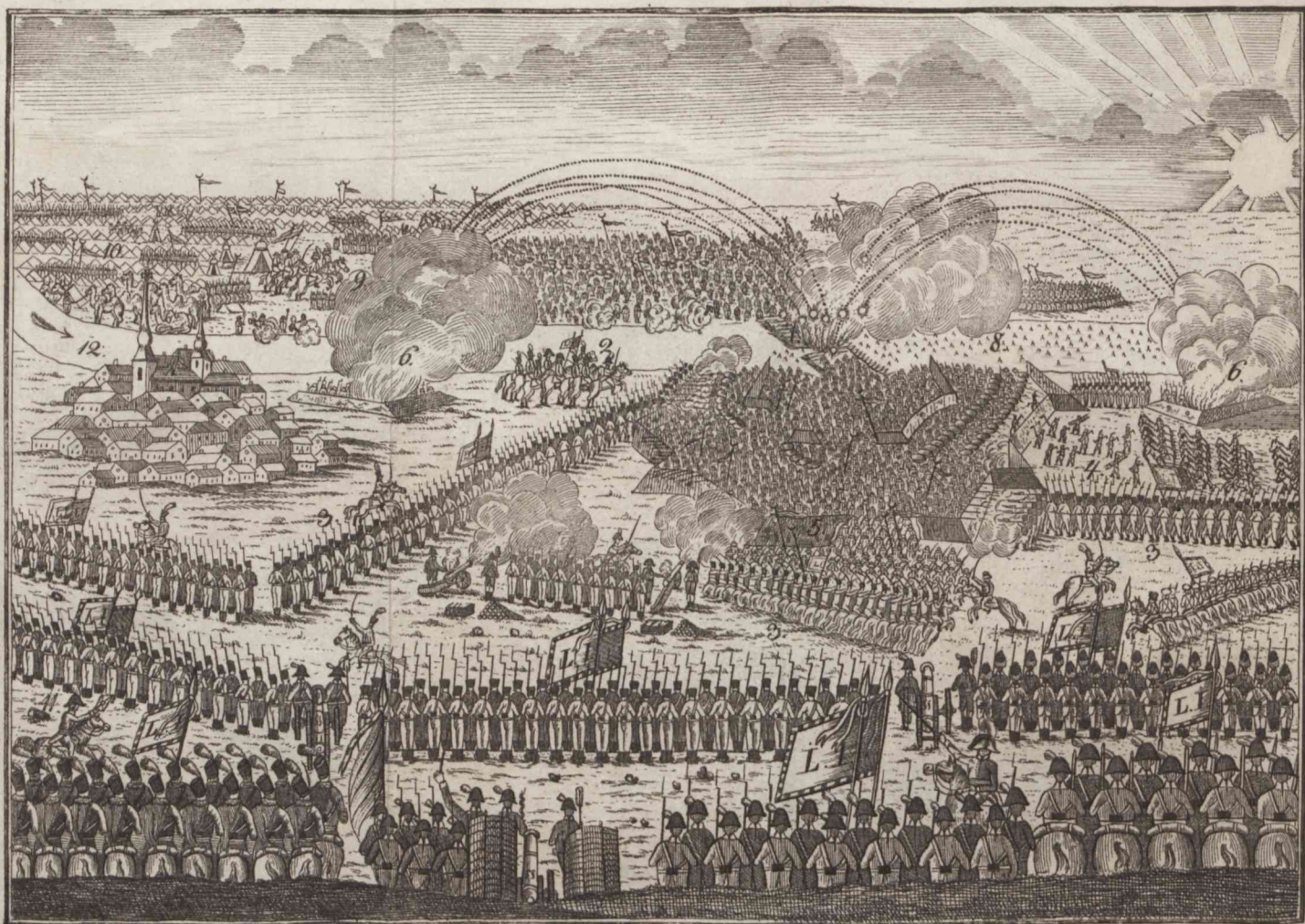
Z E N T A I

ÜTKÖZET.

H.A. S. 7. Ord. 89.

Rajzolta Barradlini József Vedresházán.

Metszette Rieder Lőrincz. sc.

Zentai Vihózet 1697. Eszteni: 11^{1/2} per.

1. Zenta Mellysége. 2. Eugenius Herceg. és Generalstábja. 3. A. Ostromló Is.k. Seregei. 4. A. Gyalog
 viaskodó Huszárok. 5. A. Be sántított Török Tábor. 6. két ágyúzó Bateria. 7. A. ellővetett Árid. 8. A. Tiszába
 hullott Törökök. 9. A. Török Tiszánál Tökölivel. 10. A. Török Lovasság. 11. Bétéi kurir. 12. Tisza folyó Vize.

Z E N T A I ✓

Ü T K Ö Z E T.

Bibliotheca Schol. Par.

N. Beashere.

I R T A

UGRÓCZI FERENTZ

Kegyes Oskolabéli Pap.

S Z E G E D E N

NYOM. GRÜNN ORBÁN' BETŰIVEL.

1 8 1 6.

14433

A' két Magyar Hazában elmés 'munkájirúl
esméretes, Nemes Szabad Királyi Szeged
Városa' érdemes Földmérőjének, Nemzetes
Vedres István Úrnak barátságos meg kérése
buzdíta arra, hogy *Zenta* Várossának ohaj-
tására *) ama világ szerte jeles, Hazánk'
Történeteiben igen nevezetes, és a' maga ne-

*) Ns. Mihálkovits Antal Úr ezen Város-
nak mostani érdemes Notariussa vala
az, a' ki a' hajdani nagyra termett lel-
kü Vitézek' bátor el tökéllésétől mind
szülő földjére, mind az egész Austriai
Birodalomra háromlott ditsőséget a'
Nemes Magyar Nemzettel nyomtatás-
ban, és rézre tett rajzolatban példát-
lan búzgósággal, és fáradsággal köz-
leni különösen iparkodott.

mében egyetlen egy ütközetet, melly 1697. eszt. Sz. Mihály Hav. 11-kén Zentánál történt, e' jelenvaló munkátskámban le írnám. — Némely környülállásokat előre kelle botsájtanom, hogy az ütközetnek mind oka, mind nagysága, mind pediglen következése annál jobban ki tessék. — Az egész le írás a' munka' végén fel jegyzett könyvekből vagyon ki véve, mellyekből némellyekkel mind kútforrásokkal, másokkal ismét mint mellesleg való segítségekkel éltem, — a' mit ide's tova elhánýva találtam benne, azt szorgalmasan öszve szedvén együvé tettem. — A' hol valamelly helységnek, vagy városnak neve előfordúl, annak rövid le írása a' jegyzésben foglaltatik, ki vévén olyan helyeket, mint p. o. *Pétervár, Szeged, Nagyvárad, Temesvár* 's a' t. mellyek mindenek előtt esméretesek. Íram Pesten Pünkösdi Havának első napján 1815. Esztendőben.

1.

ELSŐ LEOPOLD Tsászár, és Magyar Országi Király 1686-ban Hazánk' Anya várossát Budát a' Török kézből ki szabadítván, olly szerentsés vala, hogy fegyverei által kevés idő alatt nem tsak Magyar, hanem Erdély, Rátság, és Bolgár Országok is a' kegyetlen igátúl meg menekednének, 's lassan lassan előbbeni boldog állapottyokba vissza térni kezdenének. De hogy ezen boldogság tsak kevés ideig tartó lett légyen, nem sokára ki tettzett, midőn egy zivatar támadván, az egész előbbi szerentse úgy meg változék, hogy ezen-től a' szerentsés előmenetelekről még tsak álmodni sem lehetne, sőt minden iparkodás mellet is attúl kelle tartani, ne talám maga Magyar Ország is újra a' Török járom alá kerüljön.

A' szerentsének illy hirtelen változását először is azok a' vissza vonások, és újrat huzások szülek, mellyek *Leopold'* Főbb Hadi Vezérei között uralkodtak — Ezeket nevelé az ujonnan el foglalt tartományokba helyhez tetett Austriai Elöljárók' hirtelen, 's erőszakos fösvenységek — Ide járula tovább néhány meg nem elégedett Hazafiaknak pártoskodása. — A' Törökök igen jól tudtak élni ezen környülállásokkal annál is inkább: mivel ez idő tájban több nagy Vezérjeik valának, a' kik mind észszel mind szerentsével birtak. Illyen vólt *Mustafa Kiuperli N.* Vezér 1690-ben a' ki több fényes győzedelmei után vissza nyerte *Nándor Fehérvárt*, egész Rácz, Bolgár, Bosnyák Országokkal, és jól lehet a' következő esztendőben (1691 Kis-Aszszony Havának 19-kén) *Salankemennél* *)

*) *Salankemen* a' Pétervári katona vidék ke rületben éppen a' Dunába be folyó Tis zának általellenében épült mező Város, ezt neveztesse tette az említett ütközet.

a' Bádeni Hertzeg *Lajos Kiuperli* táborát di-
tsőségessen meg verte, a' hol maga *Kiuper-
li is* el esett; mindazonáltal ezen győze-
delemnek semmi haszna sem lehetett: mi-
vel *XIV. Lajos* hatalmas Frantzia Király e-
zen idő tájban már maga is erőssen készül
vala, de alattomban másokat is fel ingerle
Leopold ellen, ha ez annak idejében a' Spa-
nyol korona eránt való jussát védelmezni a-
karná. *) Hogy a' Frantzia Király iparkodá-

*) A' Frantzia, és Austriai Udvarok kö-
zött való háborúságra okot nyújta *II.
Károly* Spanyol Király, 1700-ban mag-
talanúl meg halván. A' vérség jussa sze-
rént a' Spanyol Ország' birtoka az Au-
striai Házhoz, melly a' ki holt Spanyol
Királyi Familiának egy ága vólt, tar-
tozott; de *XIV. Lajos* Fr. Kir. a' meg
holt *II. Károlynak* egy költött Testa-
mentomát hozza elő, melly szerént Spa-
nyol Országot a' maga Unokájának *Fü-
löp* Andegavi Hertzegnek ítélte, és mi-
vel *I. Leopold* Tsászár a' vérség jussa
szerént a' maga kisebbik fiát *Károlyt*
nevezte ki Spanyol Királynak, a' Fran-
tziák, és Austriaiak között meszsze ki

sait *Leopold* meg akadályoztathassa, kénytelenített majd minden erejét ellene fordítani, Magyarországban pedig tsupán csak egy kis véd sereget *Fridrik August* Szász választó Hertzeg vezérlése alatt a' Török hatalom ellen hagyni.

3.

II. Mustafa Török Császár rész szerint az Aulstriai seregnek Magyarországban való kevés lététől buzdíttatván, rész szerint a' *XIV. Lajos* Frantzia Királytól ingereltetvén, fel tette magában, hogy addig meg nem nyugszik, míg Erdélyt, és Magyar Országot is el nem foglalja, a' dolog szerentsés ki meneteléről éppen semmit sem kételkedett: azért is nem a' győzelem meg nyerése módjában, hanem abban töré fejét, miként kihozhatná inkább az el fogattandókat, és mint dühösködhetnék azokon. E' végre számtalan

terjedett háború támadá, melly ugyan csak még is végtére a' Frantziák kívánsága szerint végezteték el a' Bádeni Béke kötésben.

bilintseket, és lántzokat készítettete előre, hogy azokkal az egész Magyar Országi sereget Vezérestül, 's Tisztestül együtt meg lántzolván magával pórázon vihesse Thrátziába.

4.

A' mint *Leopold* észre vette *Mustafának* Magyar Ország ellen való készülleteit, a' mennyire környülállásai engedék, ő is iparkodá minden rendeléseket meg tenni, hogy leg alább addig meg tartóztassék a' Török, mig a' Spanyol Háborúnak vége szakadván, minden erejét ellene fordíthatná, és mivel Magyar Országi hadi seregének Vezére *Fridrik August* éppen ezen időben választaték Lengyel Királynak, szükséges vólt mást helyébe rendelni, a' ki a' fenyegető ellenségnek előmeneteleit hátráltatni tudná, vagy ha a' szükség úgy hozná magával, szembe is szállhatna véle. Soha egy Fejedelem a' Hadi Vezér választásbannem lehetett szerentséssébb, mintsem vólt *Lepold*, midön 1697-ben *Eugen* Szavói Hertzeget, tsak 34 esztendő fiatal embert választotta a' Magyar Országi seregei' Fő Vezérének, a' ki, mint valaha *Scipio Ró-*

mát, *Leopold* Magyar Országi birtokát az utolsó veszélytől meg mentette. *)

- *) *Eugen* született *Párisban* 1663. esztendőben, Mindszent Havának 18. napján. Az Attya *Eugen Mórítz* Soissoni Gróf, Frantzia Generál, és Campániai Kormányozó, az Anyja pediglen *Mancini Olympia*, ama híres *Mazarini* Cardinálnak unokája volt. *Eugent* Szüléi még kised korában papságra szánták, és már hét esztendőskorában két Apáturságot nyertek nékie Piemontban a' Frantzia Királytól, a' honnét is ötet közönségesen kis Apátornak nevezték. De időnek előtte meg halván édes Attya, ő pediglen felserdülván, az Egyházi méltóságot meg köszönte *XIV. Lajos* Fr. Királynak, és a' helyett valami katonai hivatalt, mellyre nagyobb kedve vala, kért magának. Mivel a' Király ezen kívánságát, és kérését meg tagadta nékie, meg boszorkodván el hagyá hazáját, és egyenesen *Bétsbe* jött *I. Leopold* Tsászár, 's Magyar Országi Királyhoz éppen akkor, midőn a' Törökök utóljára *Bétset* estromolták, a' hol is melly nagy szolgálatot tett légyen *Leopoldnak*, onnét

5.

Eugen ez előtt többször kimutatván vitézségét a' Magyar Országi Hadi sereg előtt,

ki tettzik, hogy ötlet az első tsata után a' meg üresült *Kuffstein* könnyű lovas Regimentjének Tulajdonossává nevezé ki, melly Szavoi nevét emlékezetül máig is meg tartya azon Regiment. *Eugen* kevés idő alatt minden katonai főbb hivatalokon keresztül ment, *Leopoldnak* nagy szolgálatot tett mind a' Törökök, mind a' Frantziák ellen, magának pediglen örökös nevet szerzett mint egy a' leg nagyobb Hadi Vezérek közül, a' kika' Világon éltek — Meg holt *Bétsben* 1736. Eszt. Sz. György Havának 27-kén — Termetére nézve közepszerűnél valamivel kissebb, de tömött, hosszatszatska képű, barna színű, fekete szemű, tüzes tekintetű, de mindenkor kinyitott szájú, hosszú órá, sovány ábrázatú, be esett ortzájú, fekete hajú, mellyet, minekutánna meg öszült volna, el vágott, és helyette vendég haját viselt — kevés, de fontos beszédű, másrúl soha rosszszat nem szólló, de érdemetlenül meg se ditsérő, igaz, ahítatos Keresz-

annak bizodalját előbb meg nyerte, mintsem Fő Vezér lett volna, de viszontag ő is jól esmérven a' most reá bizatott katonaságnak vitézségét éppen semmit sem kételkedett ezen terhes hivatal felvállalni, annál is inkább: mivel ezen környülállást úgy nézte, mint egy leg jobb alkalmat, mellyben *Leopoldhoz* való készségét leg inkább meg mutathatná, a' sok veszélytől majd csak el nem nyomattatott lakosokat a' Török igátul meg szabadíthatná, és magának még a' késő maradéknál is ditső nevet szerezhethetne. — De vajmi el iszonyodott, midőn *Veres Marthra* *)

tény, mértékletes, és tiszta életű férfiú volt.

*) *Veres Marth*, közönségesen *Marth*, Baranyában a' *Bellyei* Uradalomhoz tartozik, *Tsuzs*, és *kis Kőszeg* helységeinek szomszédságában fekszik, a' Törököknek Magyar Országba való bétsapása előtt nagy Város volt, a' mint most is hajdani Várának sántzai láttzanak; most az *Eugennek* itten lett táborozása, és a' Vármegyebélieknek hív szolgálatyára való készségjek nevezetesíti. *Vá-*

érkezvén, *Stahrenberg, Heister, Lichtenstein, és Herberstein* Generálokon kívül alig talált valakit a' Tisztek közül, a' katonaság száma igen tsekély volt, és az is, mivel a' hadi kereskedők' fösvenysége, restsége, és álnoksága miatt semmi eledel nem volt, úgy el kedvetlenedett, hogy abban az állapotban éppen semmit se lehetne tőle várni, vagy kívánni. — *Eugen* ezeket látván arra fakadott, hogy mióta katona vólna, soha rosszabb környülállásban a' katonaságot nem látta. Azomban a' Magyarok' készségeiben, és nagy lelküsekben bízván, kedvét el nem veté, sött inkább annálnagyobb szorgalommal fogott a' dologhoz. És valóban reménységében meg sem tsalatott: mert *Eszterházy Pál* Nádor Ispány' serénysége, és a' Magyarok' készsége, 's gyorsasága kevés idő alatt mindent helyre állított: tsürök, 's élésházak, a' gabona', liszt', és más élelem' öszve hordására, a' katonák', marhák' és egyéb szükséges dolgok' öszve gyűjtésére bizonyos helyek

Iyi András Magyar Országának le trása Budán 1796 — 1799. 8.

rendeltettek, melly által az előbb majd csak éhel el nem halt katonaság most mindennel kezdte bővelkedni, és így mint egy új lélek önteték beléje.

6.

Eugen még *Bétsben* létében olly parancsolatot kapott *Leopoldtúl*, hogy a' béke' gyümöltseit inkább, mint sem a' tsatákat keresse, meg határozó ütközetbe pediglen semmi képpen se merészelje magát eresztetni, hanem egyedül arra ügyeljen, hogy az Erdélyi, és Dunai erősségek védelmeztessenek; ennél fogva Pétervára körül valahol helyeztesse magát sántzok közé, és onnét vigyázzon az ellenség' mozgására. Ezen parancsolathoz képpest tehát *Veres Marthról Pétervára* felé kelle néki indulni seregével, de mi nek előtte ezt tenné, minden tehetségét arra fordítá, hogy az ellenség' erejét, 's szándékát voltaképpen ki tanulhassa, és a' szerint a' maga intézeteit tehesse. E' dologban igen nagy szolgálatot tettek nékie a' Rátzok, a' kik szüntelen hívek valának *Leopoldhoz*: ezek mivel közülök sokan laktak a'

Török hatalom alatt is, minden gyanú, a-
vagy veszedelem nélkül bátran ide 's tova
járhattak. Egy a' többi között egész *Nándor*
Fehérvár (*Belgrád*) kapujáig férven, ki ta-
nulta egész erejét, és szándékát az ellenség-
nek. Ettől értette *Eugen*, hogy *Mustafa* ma-
ga még ugyan nem volna ott, de már 12 e-
zer Jántsárnál több, a' lovasságból pediglen
még kevés érkezett légyen meg. Azon kívül
hogy a' Dunán katonasággal, leg inkább nyi-
lasokkal meg terhelt nagyobb, 's kisebb ha-
jó valami száz tartózkodnék; a' fel tett tzel-
ja pediglen *Mustafának* az volna, hogy min-
denek előtt a' *Leopoldtúl* taval újonnan meg
erősített *Pétervárat* el foglalná, és onnét to-
vább Magyar Országba folytatná úttyát.

7.

Ezeket meg tudván *Eugen* minden felé
az alatta való Tisztekhez parantsolatot bo-
tsájt, hogy mentül előbb seregeikkel hozzá
sietnének, *Vaudemont* t. i. a' Tokaji részek-
ről, *Rabutin* Erdélyből, és *Auersperg* a' Hor-
váth Országban lévő *Bihats Várának* haszon-
talan ostromlásátúl. Ez alatt maga *Veres*

Martháról táborával fel kerekedvén, a' Dunán által megy Bátskába, és Sz. Jakab Havának 25. napján 1697. *Futakra*. *) szerentséssen el érkezik. Nyugodalom végett itt hagyván egy kevéssé katonáit, maga Pétervárára megy, a' hol is meg téven minden szükséges rendelkezéseket a' védelmezésre, a' véd sereget az állhatatosságra, 's bátorságra buzdítván, és ennek viszontag minden nyomorúság ki állására való készségét tapasztalván, ismét visszatér táborához, és azt, mind hogy az ellenség mozgásait hamarább észre vegye, és hátráltathassa, mind pediglen, hogy seregének az élelmet könnyebben megszerezhesse, *Futakról Kobilhoz* **) által teszi.

*) *Futak* népes Mező Város, Báts Vármegyében a' Duna mellett, *Ujvidéktől*, melly *Péterváranak* éppen által ellenében vagyon, nem messze fekszik; mostanában Mélt. Gróf Brunszvik Jós. Ő Excell. örökös jussal bírja, meg vévén azt Gr. Hadik Ő Mélt. Familiájátúl.

**) *Kobil*, vagy *Kovil*, így neveztetik a' Tsajkások' kerületében, *Péterváron* allúl két egymás mellett fekvő Rátz falú,

8.

Az ellenség, hogy már előre félelmet üssön *Eugen'* katonáiban, a' fellyebb említett hajókhoz több apróbb tsajkákat, 's tsónakokat ad, és azokat katonákkal meg rakva igen el-széleszti, hogy a' magában is nagy erejét még annál nagyobbna mutathassa. Mind ezektől *Eugen'* bátor lelke csak ugyan meg nem ijede; de más, 's ennél nagyobb volt, a' mi az ő fejébszeget ütött, t. i. Kis-Aszszony Havának 4-kén virradóra nagy égi háború támadván, a' szélvész a' *Péterváranál* lévő Dunai hidunkat öszve szaggatta. Ha a' veszedelmet, mellyben ezen környül állás által volt helyheztetve, meg gondolta, valóban nem kevés aggodása lehetett: mert egy felül a' hidnak kevés idő alatt való helyre állítása más képpen meg nem történhetett, mintsem ha táborának nagyobb részét arra

az egyikben vagyon a' *Sz. Basilius* rendén lévő Rátz Barátoknak, vagy is Kallugyereknek egy Klastromjok. *Ungrisches Magazin IV. Band Presburg 1787. 8.*

fordította volna; már pediglen ha ezt teszi, és az ellenség azt észre veendi, más felül nem egyebet várhatott, mintsem hirtelen reárohanást, és elnyomattatást. Hogy tehát a' tábort helyben hadja, és még a' híd is, melly elkerülhetetlenül szükséges volt, hamar helyre állíthassa, nagy tanátsra volt szüksége, mellyet önnön magában fel is talált, és ez által elegendőképpen meg mutatá, melly természetzel bírna, t. i. alattomban serégének leg nagyobb részét *Pétervárra* által tevé, a' táborban pediglen csak annyit hagyta, a' mennyi annak őrzésére szükséges volt, és úgy intézi a' dolgot, hogy az ellenség még csak nem is gyaníthatná a' tett változást. Az alatt éjjel nappal addig dolgoztat a' hídon, míg az egészen fel állítatik, és így katonáit ismét vissza viszia a' táborba.

9.

Ez alatt *Mustafa Nándor Fehérvárra* érkezvén hadi tanátsot tart Főbb Vezérivel, kik közül ki egy, ki mást javasol vala nékie. *Tököli Gróf* a' többi között azt a' tanátsot adá, hogy *Temesi Bárányon* keresztül *Bihar*

Vármegyébe *Nagy Várad* ostromlására menne, melly által *Leopold* katonái kényszerítenének magokat bellyebb húzni annak védelmére, és így távul lévén olly helyektől, a' hová magokat hamarjába vonhatnák, a' térségen a' sokkal nagyobb Török seregtől körül vétetve könnyen meggyőzethetnek, és azután a' Törökök Erdélyben jó téli szállást tarthatnak. De *Müstafa* ezen tanátsadást megveté, és egyenessen *Pétervára* ellen szándékozik; minek előtte pedig ezt megtenné, legelőször is *Titult* *) a' gabonának a' Temesvári Bánátnál a' Pétervári ostromlás ideje alatt való által vételére mint egy legalkalmas-

*) *Titul*, *Tétel*, vagy *Titel* Báts Vármegyében, nem messze a' Tiszának Dunára való befolyásától, régenten nagy erőség volt, most pediglen a' Tsajkások Fő Helye, kik hajókat, tsajkákat magok építenek, és azokon háborús időben a' Dunán hadiszolgálatot tesznek. Fegyverek egy kardból, rövid puskából, és egy pár pisztolyból áll, mind öszveségessen a' számok 1113 tészen. *Ungrisches Magazin IV. Band.*

sabb helyet kelle nékie el foglalni, melly által *Eugen* seregének is nem keveset ártana.

10.

Eugennek ekkor a' 18 ezerbül álló Pétervári véd seregen kívül, a' meg érkezett *Vaudemon*, és *Auersperg* seregével, 26 ezer emberre vólt táborában. Ezek közül egynehány százat *Nehm* Vezérrel *Titulhoz* küldött olly parantsolattal, hogy az ellenségnek minden mozgásaira ügyeljen, és a' mennyire lehet a' Dunán való általjövetelét hátráltassa; *Auersperget* pedig 4 Regiment lovassal, 8 Bataillon gyaloggal, 12 ágyúval, és számos sántz ásóval *Titul*, és *Szalankemen* közé, t. i. a' Török tábornak egyenessen által ellenébe állította, hogy *Titult* fedezze, és *Nehmmel* egyet értőleg dolgozzék; azonban mind a' kétőnek fejére megparantsolá, hogy vaktában kisdéd seregeket veszedelembe ne ejtsék. Ezek után maga *Kobili* táborát egy ideig *Horn* Generálra bízván, Kis-Aszszony Havának 23-kán útnak indúlt *Szeged* felé *Rabutin* elejébe, a' ki a' Fő Vezérnek többszöri parantsolattyára seregének egy részével már

Szeged felé közelgetett, a' másikat pediglen a' tsendesség fel tartása végett Erdélyben hagyta, azt Gróf *Leiningra* bízván. — Minekutánna *Szeged*, és *Kis Kanizsánál* *) a' Tiszán által jött volna *Rabutin'* serege, azt *Eugen*, már előre *Zenta* és *Betse* között lévő motsárokra hidakat tsináltatván, az úgyneveztetett *Római sántzokon* **) által nagy se-

*) *Kis Kanizsa*, a' Szala Vármegyében lévő *Nagy*, vagy *Horváth*, másképpen *Rácz Kánizsának* meg különböztetésére, a' Ns. Királyi Koronához tartozó, és Báts Vármegyében helyheztetett *Mező Város* a' Tisza mellett, neveztetik *Kis*, *Ó*, *Rév*, vagy *Magyar Kanizsának*, által ellenben vagyon néki *Torontál vármegyében Új*, vagy is *Török Kanizsa*.

**) A' *Római sántzok* Báts Vármegyében nem messze *Új Vidéktől* a' Dunától egyenessen fel felé vitetnek, és *Tisza Földváron* alúl a' Tiszánál végződnek. A' közönséges vélekedés rólok az, hogy a' Rómaiaktól tsináltattak, mások ellenben a' Sarmatak', vagy Avaresek' munkájának állíttják. Lásd erről *Ka-*

rénységgel szerentséssen a' *Kobili* Táborához vezette.

11.

Az alatt a' Törökök nagy frisseséggel hídát vervén a' Dunán, által rohannak, *Auersperg'*, és *Nehm'* seregeit körül kerítik, kik mindazonáltal, el szánván magokat, nagy dühösséggel az ellenségen magokat keresztül vágják, és 400 veszteséggel a' Fő Vezér táborába vissza vergődnek. A' Törökök ez után reárohanással *Titult* el foglalják, ki rabolják, és végre hamuvá teszik. *Eugen* sajnossan vette ugyan, hogy az ellenség első dühösségének ellent nem állhatott, de a' sokkal kevesebb népét kotzkára nem akaráván tenni, jobb alkalmatosságra várakozott.

12.

Most már *Pétervára* következik *Mustafa* fel tett tzelja szerint. Ezen Várat, melly

a' Duna partján egy hegyre építetve mind a' természetűtől, mind pediglen mesterségtől meg vala erősítve, *Eugen* már előre, a' mint fellyebb láttuk, jó állapotba helyhezette, most pediglen, hogy a' 'Török' szándékát megelőzze, Sz. Mihály Havának 6-kán bé estvéledés után *Kommercy* Hertzeget, és *Golon* Generált egynehány ezerrel titkon *Pétervárára* küldi olly parantsolattal, hogy ha a' szükség kívánná, annak idejében segítségre legyenek. Maga az után egy órakor éjfélt után (Sz. Mihály Hava' 7-kén) nagy tsendességgel fel kerekedik az egész táborával, és azt az ellenség tábora mellett olly mesterséggel által viszi, hogy öt óra utazás után előbb *Pétervárára* lenne minden podgyászával, mintsem *Mustafa* azt észre vehette, a' vagy meg támadhatta volna, t. i. előre botsájtá a' bátor Huszárokat, kik mindenfelé fülelnének az ellenségre; ezek után ereszté a' gyalogságot két részre osztva, mellynek bal szárnya, erős, és válogatott puskásokból állván, mindenütt az ellenség mellett utaza, a' másik pediglen jobbra vigyáza. A' gyalogságot követé a' többi sereg minden podgyászszal, végre az egész tábor

a' lovasság zárá bé. Ezen alattomos költözés úgy vala elrendelve, hogy az osztályok között mindenütt annyi üresség maradna, a' mennyi szükséges az ütközetre való ki terjedésre: mert arra mindenkor készen kellett lenni, ha talám vala hogy meg sajdítaná őket az ellenség, 's e' végre vólt a' segítség eránt is már rendelés téve a' várban. Így *Eugen* szerentséssen a' nem régen helyre állítatott hidon által kelvén, podgyászat az ágyúkkal együtt a' várba helyhezteti, a' most már mind öszve 65 ezer emberre szaporodott katonaságát pedig a' sántzokba állítja, 's így az ellenség' szándékát semmivé teszi,

13.

Mustafa a' mint fel eszmélődvén észrevette az *Eugen*' seregének alattomos el költözését, maga meg vallá, hogy az nap' *Eugentől* meg győzettetett légyen; mindazonáltal feltett szándékátúl éppen el nem állott, sőt annál nagyobb erővel fogott a' dologhoz. Azomban a' katonákkal meg rakott sántzok, a' vár őrzőknek állhatatossága, és bátorsága,

leg inkább pediglen *Eugen'* nagy esze semmivé tették minden próbálásait. *Eugen* bízván a' vár' erősségében, és katonáit kotzkára ki tenni nem akarván, készakartva minden ütközetre nyújtott alkalmatosságot megvetett. Ezt látván *Mustafa Pétervára'* ostromlásával fel hágy, és mivel a' Dunán való által költözést nem tartá tanátsosnak, a' Tisza felé tsapa, és egész táborával e' mellett kezdé fel felé menni. Eszre vevé ezt hamar az útból kitudott okoztatott por felhőből *Nehm* Generál a' várban, és arrúl *Eugent* egy szeribe tudósítá, a' ki is a' *Deák Pál* *) derék osztályából tüstént küld egy tsapat Huszárt az ellenség után olly parantsolattal, hogy tudná meg, mit mivelnének a' Törökök, és ha lehetséges, tsípjén el az utolsókból egynehányat; ha pediglen valaki közülök olly foglyot hozna, a' kitől a' *Mustafa'* szándékát vól-

*) *Deák Pál* hátor, és szorgalmatos Ns. Vitéz, Török, és Frantzia háborúban I. Leopold alatt igen nevezetes lett a' Magyar lovasság' ditsőségére. *Schmidt Imp. orientis.*

így lehetne tudni, annak 50 arany jutalma lenne. — Nem kelle több a' Huszároknak, mintha egymás között versent futottak, a' vagy különös vendégségre siettek volna, olly sebes vágatva nyargaltak a' Török Tábor után, és tsak hamar egynehánnyal ollyannal tértek meg *Eugen'* örömére, a' kiktől bizonyossan meg lehetett tudni, hogy hová szándékoznék *Mustafa*. Tsak el iszonyodott a' Fő Vezér, midőn hallotta, hogy *Mustafa* a' Királyi pajták', tsürök', élésházak', és más a' félék' el foglalására *Szegedre* igyekeznek.

14.

Nem lehetett volna *Eugen* táborára nézve nagyobb tsapás, mint sem ha *Szeged* ismét Török kézbe került volna: mert táborában nem lévén több 20 ezer mázsa lisztnél, és a' lovaknak 14 napi eledelénél, kevés idő alatt el kellett volna egész seregének veszni. Vólt ugyan *Baján* *) néki élelemre

*) *Baja* Mező Város Báts Vármegyében a' Dunának kissebb ága mellett, birtokos

való jószága, mellyet 800 szekéren most is egyre hordatott által *Szegedre*: de ebben nem nagy reménységét helyhez tethette: mert annál a' 800 paraszt szekénnél több nem vólt, azokban is pedig olly rosszszak valának a' lovak, hogy egy szekérre nem többet mint egy lisztes hordót lehetett tenni, és avval is tíz nap alatt alig tudtak *Bajáról Szegedre* vándorogni. Hogy tehát a' *Szegedi* gabonás tsürjeit el ne veszejtse, és ez által hadi seregét a' következhető éhségtől meg mentse, fel tette magában, hogy táborával előbb *Szegedre* fog iparkodni, mintsem az a' Török kezébe jusson. Annakókaért megparantsolá katonáinak, hogy kiki 11 napra való eleséget vegyen magához; ez meg lévén, 's elegendő véd sereget hagyván *Pétérvára'* oltalmazására, Sz. Mihály Havának 9-kén táborával útnak indul, és ne talám valamelly hirtelen vesze-

Ura Hertzeg *Grasalkovits*, lakosi külömbféle kézi mesterségből, leg inkább pedig búzával, és egyéb hazánkbeli termésekkel való kereskedésből élnek.
Vályi.

delembbe keveredjék, nem követte egyenesen *Mustafát*, hanem egy kevéssé balra tartván, *Siregnek* *) vette úttját. Jóllehet bozótos, és motsáros helyeken kellett táborát vinni; mindazonáltal katonáinak állandóságába, bizodalmaiba, bátorságába, és minden nehézségek' ki állására való készségébe helyheztetvén reménységét, szakadatlanul folytatta úttját. Az ágyúkat egyébb teherrel nagy gyorsasággal előre viteti, mellemek őrizetül egynehány tsapat Huszárt rendel olly parantsolattal, hogy minden nyugalom nélkül folytatnák előre úttjokat. Maga az után a' több ezredekre fel osztott, és tapasztalt bátor férfiakra bízott táborát vezeté. Az nap', mivel az ellenség maga után a' *Siregi* motsárookra építettett hidakat ott hagyta, és azonkívül is nagyobb része ki vólt száradva, seregét azokon szereintséssen által vezette, és a' gyalogságot nyugalom végett az nap' ott le telepítvén, maga a' lovassággal, és hidhoz való külömb-

*) *Sireg* Báts Vármegyében lévő pusztá nem meszsze Ó Kértül.

féle műszerek, 's fákkal terhelt 100 szekérel tovább ment, hogy a' Sz. Tamási *) motsáron reggelig hidat tsináltathasson: mert jól tudta, hogy az ő jövedele a' Törököknek már értésére legyen, és azért azok a' hidat magok után meg fogják égetni az út' bátorságossabb folytatása kedvéért, a' mi valósággal meg is történt. Még tsak három óra vala hátra nap' le mentéig, a' mint a' Sz. Tamási motsárokhoz ére Eugen, azért is egyszeribe hozzá foga a' munkához, és reggelig szerentséssen két hidat el is készíttete, mellynek egyikén a' gyalogság, a' másikán pediglen az ágyúk hajnalkor által is tétettek, a' honnét 10-ben tovább menvén nem meszsze Betsétül **) meg telepedtek. Innét Eugen új-

*) Sz. Tamás Báts Vármegyében lévő Camerális helység, Magyar, és Rátz lakosi vagynak, bővelkedik szép marhákkal, lovakkal, juhokkal, és különféle termésekkel. Vályt.

**) Betse. Nemes Báts Vármegyében lévő és a' Magyar Királyi Koronához tartozó Mező Város a' Tisza mellett. Más-

ra minden felé küldi tizkallóit, hogy az el-
lenség' meneteléről valami bizonyost tud-

képp *Magyar*, *Ó*, vagy *Rátz Betsének* is neveztetik az általellenben Torontál Vármegyében lévő *Uj*, vagy *Török Betsétül* való meg különböztetésére. Egy Katholikus és egy Gör. vall. templommal, nem különben az Uraság', és a' Districtus' szép házaival díszeskedik. Magyar és Rátz lakossai tehetős és birtokos mezei gazdák, sok gabonát termesztenek, és számos marhákkal, lovakkal, juhokkal bővelkednek. *Betse* a' Tisza mellyéki K. Koronai megyének fő várossa, és Törvényszékének helye. Az egész megye a' következő tíz helységekből áll, úgy mint: *Marthonos*, *Magyar Kanisa*, *Szenta*, *Ada*, *Mo'holy*, *Petroszello*, *Ó Betse*, *Sz. Tamás*, *Turid*, és *Földvár*búl. Ezek annakelőtte militáris helységek valának, de 1741 Eszt. Április 18-dikán a' Magyar Országi Provinciális státusokhoz való kaptoltatások' alkalmatosságával választás engedtetett többnyire Gör. vall. lakossáiknak, hogy vagy *Szerémbe* költözzenek, és ott is militárisok legyenek, vagy pedig mint uradalmi jobbágyok itt ma-

hasson. A' mint értésére esett, hogy valami ezer Török, és Tatár a' többbitül el válvá egyenessen *Szegednek* tart, hogy az élészázak el foglalásában probát tenne; mivel az egész táborával nem is lehetett, de nem is tartá tanátsosnak azok után botsájtani, tsak 200 gyors Huszárt, és 1700 bátor gyalogot választá ki, és azokat Gróf *Schlik*

radjanak; ők az utóbbit választották, a' miért, és a' Frantzia, Burkus, és Bajor háborúknban tett katonai hív szolgálattyokért 1751-dik Eszt. 18 Jul. a' Magyar lakósok pedig 1774-dikben Ő Felségétül boldög emlékezetü *M. Theresia* Királynénktül különös privilegiumokat nyertek; mellyeket a' mostan ditsőségesen uralkodó *I. Ferentz* Felséges Királyunk a' lakosoknak buzgó és alázatos kérésökre meg újjított és 14-dik Martiusban 1800-dik Eszt. kegyelmen senki is adott. Ezen Privilegiumoknak haszonvételeben meg fognak a' lakosok mind addig maradni az uradalmi Júsoknak meg sértése nélkül, miglen a' Magyar Korona's Uralkodó Fejedelem eránt tartozó kötelességöket által nem hágják.

Vezérre bizá olly parantsolattal, hogy ez nyakra főre sietne előre, venné be magát a' palánkba, és minden szükséges rendelést tenne meg arra, hogy ha az ő el jöveleig az oda menni merő ellenséget vóltaképpen meg győzni nem lehetne is, leg alább az élés házak annak kezébe ne kerüljenek, vagy fel ne gyújtassanak.

15.

Sz. Mihály-Havának 11-dik napját meg előző éjjelt *Eugen* mély gondolkodásokban tölté el, t. i. mitévő légyen ezen kétséges állapotban. Hajnal hasadtakor öszve híván nagyobb rendű Tisztjeit, azokkal hadi tanácsot tartá, kiknek minekutánna eleikbe terjesztette volna seregének, 's táborának mi vóltát, és *Mustafának Szeged* eránt való szándékát, minnyáján abban egyeztek meg, hogy hallasztás nélkül egy szívvel, 's lélekkel iparkodnának az ellenség' intézeteit megelőzni. Azomban éppen midőn együtt tanátskoznak, *Kulitúl*, a' *Zentai* Hadnagytúl érkezik egy lovas azzal a' hírrel, hogy *Mu-*

stafa Zentánál *) táborát a' Tisza' partyán letelepítette, és nagy sántzokkal békerítette, mi végből tette légyen ezt, előtte esmé-

*) *Zenta*. A' mostani irás szerint *Szenta*, Báts, Vármegyében lévő Tisza mellyéki K. Koronai Megyének nevezetes Mező Várossa; fekszik a' Tisza partyán *Tsóka* Mező Várossának által ellenében. A' Törökök' kiütések előtt már roppant helység vólt ugyan, de a' mostani határjában még más hét el pusztult helységek', úgymint: *Bátka*, *Magots*, *Karjad*, *Tsesztó*, *Kalotsa*, *Likas*, és *Tornyos* dülledékei is láttának. Mind a' Római Katholikusok' temploma, melly az 1771-dik esztendőbeli égés után építtetett, mind az ó Hitűeké azon térséges piartz' szellein állanak, mellyet a' Plébánia, az Oskolák, Vendégfogadó, Városháza, Katona szállító ház, és más díszes épületek kerítenek bé, és a' mellynek közepén a' Sz. Háromságnak tsínos oszlopa, az ó Hitűeknek részokrül pedig öt öl magosságnyi veres márvány kereszt áll. A' Városnak Bírāja, és a' többi Elöljárók az annak üdejében ki küldtetni szokott Districtualis Kapitány Úr által candidáltat-

retlen lenne; azon kívül, hogy a' szomszéd helységek' fel dulására 's ki rablására szám-

nak, és a' község által választatnak. Hites Jegyzői pedig a' dolgoknak sokasága miatt hárman vagynak. Lakosai Rátzok, és nagyobb részént Magyarok, többnyire mezei gazdák, de a' mester emberek is nagyon szaporodnak közöttök. Mint egy 1600 ház vagyon benne; és két nyomásból álló szántó földjei tesznek 6798 holdakat, kaszálói 20003-at; legelő mezei 13077-et; nádas réttyei és vizei 4709-et; öszvevésséggel egész határja áll 46573 25/2200 holdakból, egy hóldra 2200 terület számlálván; következésképpen egész Báts Vármegyében terjedtebb határú hely nintsen az egy *Maria Theresiopolis*, közönségesen *Szabatka*, nevezetű szabad királyi Városon kívül. A' marha, de leg inkább a' juh tenyésztést szép előmenetellel gyakorolják a' lakosok: ez és a' gabonának bő termesztése által, a' földek' regulációja és az új Privilegium ki hirdetése óta szemlátomást mind tehetségében, mind tsínosodásában nevékedvén ez a' Város, szerentsés boldogulásának érzéséből azon nemes

talán Török lovasok küldettek. *Eugen* hogy ezekről bővebb tudósítást vehessen, egyszerre ki választ *Deáky* ezredéből 2 Hadnagyot, 5 Strázsamestert, és több al-tiszteket egy csapat bátor vitéz katonákkal, kiket előre botsájt, és ha valami bizonyost hoznának *Mustafa* szándékáról, nagy ajándékot ígérnének. Ezek után maga is a' *Betsei* tábor' helyet el hagyván, *Zenta* felé útnak indul. A'

eltökéllésre vezéreltetett, hogy édes eleinek az élet és halál közt volt akkori keserves állapottyából való tsudállatos kimenekedése' emlékezetének fel gerjesztésére, a' midőn t. i. *Mustafa* Török Tsászárnak iszszonyú félelmet terjesztő erejét *Eugenius* Hertzeg' bátor vitézsége az ő szemök láttára el széllesztette és szerentsésen meg rontotta, egy emlékeztető jelt készíttessen. A' mit ezen nevezetes történetnek le íratásával, magának az ütközetnek pedig egy nagy regális árkusra, Ns. Szeged Várossa' Földmérője *Vedres István* Úr által eszköztetett szép le rajzoltatásával 's annak a' Tanátsházba való ki függesztésével végbe is vitt.

lovasság hat, ugyan annyi tsapatra vala a' gyalogság is fel osztvã. A' vasasok, és gyalogok közé helyheztek az ágyúk, és az ahoz tartozó szerek. A' Tábort előzte, és követte a' lovasság; a' podgyászt pediglen száz Huszár őrzötte. Illy rendben utazának hajnaltúl kezdve egész dél előtti kilentz óráig, midõn az előre küldött Tzirkálló tsapattúl nagy sebességgel jö egy lovas olly jelentéssel, hogy sokkal nagyobb számú ellenségre bukkánván, ha tsak segítség nem küldetik hevenyében, mind egy lábíg vagy el fogattatnak, vagy le vagdaltatnak. Egyszeribe küld *Eugen* segítségekre egy osztály Huszárt, melly is olly szerentsés vala, hogy azon kívül, hogy a' veszedelemben forgott bajtársaikat mind egy lábíg meg szabadították, sokat az ellenség közül el is fogának; és éppen ezek között völt a' Fõ Tisztyek is, egy nagyobb rendű Basa, a' ki hasonlóképpen, mint a' mieink tzirkállásra vala ki küldve egynehány osztállyal. Ez egyenessen *Eugenhez* vitetvén kérdõre vonatott *Mustafa'* szándékának megfejtésérül, de õ mind addig tsak himelt, hámolt, míg a' Fõ Vezér meg boszonkodván, kemén-

nyebben kezdte vele beszélleni, és avval fenyegetni, hogy azon pillanatban kínos halállal fogná őtet a' világból ki végeztetni, ha tsak egyenessen mindeneket meg nem mondana, a' mellyeket a' Sultán' szándékárúl tudna. Meg rettene erre a' Basa, és imígy felele: „Minekutánna a' Nagy Úrnak *Mustafának Pétervára'* meg vevéséhez semmi reménysége sem lett volna, fel tett szándéka volt *Szegedre* menni, és azt minden élésházakkal el foglalni: mivel *Tököli* Gróf azt hitette el vele, hogy igen tsekély őrizet volna az élésházak mellet, melly kénytelenítettnek magát egyszeribe megadni, minekelőtte nagyobb segítség érkeznek hozzája; de minekutánna értésére esék, hogy Ti *Péterváráról* nagy gyorsasággal jöttök utánna, előbbeni szándékát meg változtatá, és *Zentánál* meg állapodván a' Tiszán hidat tsináltata azon hájókbul, mellyek egy tudós Frantzia építő Mestertül a' múlt esztendőben *Nándor Fehérvárnál* készítetttek, és a' mellyeket mind ekkoráig szekereken hordatott maga után a' Nagy Úr, ezen szándékozik ő hadi seregét által tenni, és azzal Felső Magyar Ország' szél-

lein egy tsavaródlást tévén, téli szállásra Erdélybe menni; már is a' lovasságnak nagyobb részét önnön maga által vezette több ágyúkkal, és a' tulsó részen tábort ütött, az innentső részen pediglen több mint száz ágyúval, és a' gyalogsággal a' Nagy Vezér áll, miglen a' podgyász által vitetik. " Ezen beszédjét a' Basának midőn több foglyoknak válása is meg bizonyíttaná, nagyobb gyorsasággal mene előbbre *Eugen*, és meg fontolván, mennyit vesztene *Leopold*, ha a' Törökök magokat Erdélyben ismét meg fészkelhetnék, jól lehet számra nézve sokkal gyengébb serege vólt, mindazonáltal annak tapasztalt bátorságában, és az ütközetre való készségében bízván, fel tette magában, hogy a' Tisza által két felé szakasztatott, és e' szerint meg gyengítettett Török tábort meg támadja. — Ennél fogva személlyessen rendre járván táborát, biztattyá katonáit, 's bátorságra buzdítván eleikbe adja, melly nagy hasznot nyernének, ha az ellenséget most hirtelen meg támadnák. — Valóban vólt is haszna beszédének: mert annyira égett mindennek a' szive az ütközet ohajtásátúl, hogy alig vár-

hatnák azon pillantatot, mellyben a' gögös ellenséggel szembe szálhatnának. Ezt látván Eugen, katonáit a' Török tábor felé fordítá, és az előtt mint egy öt ezer lépésre a' levassággal meg állapodott.

16.

Ha ki látta a' Törökök' fekvését, azt első tekintettel olly erősnek nézte, hogy lehetetlen volna meg venni, t. i. *Zentán* alúl *Ada* *) felé a' Tisza parton hármassal erősséggel volt mind táborok, mind a' Tiszán állítatott hid védelmezve, a' külső állott egy olly nagy fel hányattatott árokból, hogy az akár melly várbelisántzal is fel érne, ennek a' két vége a' Tiszáig nyúlt. Belülről e' mellett építettett halmokon valami száz ágyú volt helyheztesztve, mellyekből már meszsziire lehetett az ellenségre a' halált szórni. A' második erősséget tették a' szekerek, és mindenféle podgyász, mellyek a' külső árkoktól bel-

*) *Ada* másképp *Osztrova* Koronális helység Bács Vármegyében a' Tisza parton, *Zenta*, és *Petrovoszelló* között. *Vályi*.

lyebb köröskörül úgy voltak helyheztetve, hogy már ezek elegendő véd helyül lehettek a' Törököknek. Végre vólt a' leg belsőbb sá-
ntzolás, melly mind a' két külső erősség' vé-
delmére, mind a' hidnak és az azon való ál-
talmenetelnek oltalmára szolgált — Túl a'
Tiszán a' hid mellet a' már által vitetett á-
gyúk valának helyheztetve; a' hidon fellül
valami fél óránnyira a' Tisza parton ütött tá-
bort *Mustafa* a' már által költözött lovasság-
gal, az innentső Török táborban pedig vala-
mi 60 ezer ember tartózkodott — Ha a' vesze-
delmet nyakokrúl el akarták volna hárítani,
nem kellett nekik egyebet tenni, mintsem
a' sántzok közül ki jöven készen fogadni *Eu-
gen*' seregét, és ez által talám minden re-
ménye ennek füstbe ment volna, *Tökölí*
Gróf túl a' Tiszán a' Sultánnál lévén, azt ja-
vaslá nékie, hogy szakasztaná el a' Tiszán
lévő hidat, hogy a' katonái által nem me-
hetvén a' más részre, kéntelenítettessenek ma-
gokat védelmezni. De *Mustafa* látván, hogy
Eugen ekkoráig minden nehézségeket, sőt
magának a' természetnek akadályait is szor-
galommal, és áthatatossággal meg győzte,

mintegy el hitette magával, hogy most sem fogna semmit is el hagyni a' Törökök' meggyőzésére; azért is minden más okossabb tanátsal fel hagyván, kemény parantsolatot ad a' Tiszán innen lévő Nagy Vezérnek, hogy mentül hamarább tenné által táborát a' Tiszán, és ez által valamint a' maga katonái között zurzavart, és félelmet szerzett, úgy *Eugen'* bátor vitézeinek alkalmat nyújtott a győzedelemre.

17.

Eugen' minekutánna egész serege megérkezett, azt imígy rendelé el az ütközetre: Jobb szárnyát a' Tiszának veté, hogy az által védelmeztetnék, a' balt pediglen hosszan el nyújtá, a' mint lehetett, hogy ne találjanak a' sántzok közül ki rohanó Törökök valamiképpen megkerüljék. Mind a' két szárny után erős tartalékot rendelt. A' jobb szárnyat bízá *Heister*, *Truchses*, *Gransfeld*, és *Salsburg* Vezérekre — a' balt *Stahrenberg*, *Vaudemont*, *Korbel*, *Haslingen*, és *Prist* Generálokra — maga pediglen a' közepét kormányozá, *Kommercy*, *Rabutin*, *Börner*, és *Reyl*

Vezérekkel. — A' mint e' szerint el rendelt seregét előbbre akará mozdítani, íme sebes vágatva láttya maga felé jönni *Leopold'* póstáját egy levéllel. — Nem lehetett volna *Eugen'* ditsőségének meg homályosítására alkalmatossabb parantsolatot küldeni, mint a' mellyete' levélben írt vala a' Bétsi Hadi Tanács a' Tsászár' nevében. Jól tudta annak foglalattját *Eugen*, minekelőtte fel nyitotta volna; azért is ne hogy fel tett tzeljában meg hátráltassék, annak fel szakasztását tsak akkorra hallasztotta, midőn az ellenséget meg vervén annak olvasására több ideje lenne. — Annakokáért, hogy az időt hijába ne vesztessse: mivel már úgy is délután mint egy négy óra vólt, újra személlyessen meg járván táborát, seregéte'képpen bíztatá: „Katonák! még emlékeztvén többszöri vitézi tetteitekről, bátor szívvvel legyetek — nem vitézekkel, hanem sántzok közé zárkozott, félelemmel tellyes, és nyakra főre szaladó gyáva ellenséggel lészen dolgotok.” — Ezek után dobot veretvén, és trombitákat meg harsogtatván, ki eresztett lobogó zászlókkal indítá meg egész táborát az ellenség ellen.

A' mint *Eugen*' tábora a' Törökökéhez közelíte, egyszerre ki ütneka' sántzok közül a' még innen maradott lovasok *Eugenre*, a' ki a' lovasságnak egy részét maga vezeté előre — De minő rémuléssel, és bódúltsággal futottak vissza, midőn a' Huszárság vakmerően nekik rohanván, derekassan kezdé őket szabdalni. — Az tartotta magát leg szerentsésebbnek, a' ki leg először vissza ért a' sántzokba — Ágyúztak ugyan belülről erősen, de mivel igen magossan repültek a' golyobisok, semmi kárt sem tettek a' mieinknek. — *Eugen* most már öszvébb húzván az igen el terjesztett bal szárnyat, körül keríteti a' Török erősséget, és hogy minden felől egyszerre rohannának arra, meg parantsolja. — Most kezdődik tehát először a' valódi tsata a' két tábor között — valamint kívülről *Eugen*' katonái dühös általkodással hányták az ellenségre a' veszélyt, úgy az bellülről kétségbe esésből eredett vakmerőséggel védelmezé magát. — Valamint a' Törökök közé hulló pusztító tüzes golyobisok nagyobb dühösségre gerjesztették őket; hasonlóképpen

kívülről ezen halált szerző fegyverek új tüzet gyújtottak, és bátorságot öntöttek az ostromlókba. — Vetélkedve hordának *Eugen'* külömbféle nemzetekből álló katonái mindent öszve az árkoknak bé töltésére, hogy azokon a' belső részekre juthassanak. — *Eugen* szorgalmatossan körüljárja a' sántzokat, és bátoritván katonáit mindent meg vizsgál, hól, és mi vólna szükséges a' tzél' hamarabb való el érésére, és e' szerént küldi rendeléseit az al vezérekhez. — A' többi között észre veszi, hogy a' bal szárnyan valami ötven lépésni hézag vólna a' Tisza parton a' víz, és a' sántzok között, melly a' víznek hirtelen le apadásából származott, és hogy ezen iparkodnának ki ütést tenni a' Törökök; ide tehát nagyobb erőt rendelve több ágyút is hozat, mellyel az ellenséget el üznék, és magoknak utat nyitnának a' bé menetelre. — Hevessen tsatáztak már mindenütt, midőn *Stharenberg* Gróf észre veszi, hogy az esze nélkül futkosó nagy számú Törökség' nehézségétül ingadozik a' Tiszán lévő hid. — Ezt tehát erőssen kezdi a' partról lövöldöztetni egy felül, más felül pe-

dig a' jobb szárnyon ugyan azt miveli *Heister* is — Az alatt több helyeken keresztül hág a' katonaság a' sántzokon, és már benn is küszködik az ellenséggel — Az első rendekben lévő Törökök többnyire mind el hullottak, a' többiek pediglen nyakra före futottak vissza a' második erősség, t. i. szekerek háta megé.

19.

Azon segítség, mellyel vólt itt a' lovaság a' gyalogságnak, különös emlékezetet érdemel. Maga *Eugen* is azt *Leopoldhoz* írt levelében mint az előtt halhatatlan dolgot úgy említi, t. i. soha tsak egy pillantatig sem távozott el a' gyalogságtúl, hanem egy aránt lövöldöze a' meg rémült ellenségre — Minek előtte a' lovaikkal való által menetelre jó hely lett vólna, paripáikat félre vezetvén, 's azok mellett egynéhány öröket hagyván, magok segítettek a' gyalogságnak a' sántzokat be tölteni, és minekutánna ezen veszedelem között azokat meg halladták vólna, oroszlanyi bátorsággal rohantak a' szekereken meg maradni merészlett Törökökre, és hogy az el hullott pogány testeknek hasznokat vehes-

sék, azokat a' sántzokba hurtzolák, és ezekbül tsinálának magoknak hidat, mellyen azután lovastúl együtt a' belső részekre mehettek. — Most még nagyobb zavaródásba keveredének a' Törökök: mert a' hely szűk vólta miatt sem ellent állani, sem rendet tartani, a' vagy magokat menteni nem lehetett — A' kik a' szekerek háta megé bújhattak, azt vélek nyavalások, hogy már minden veszélytől mentek, de vajmi magokon kívül lettek, midőn *Eugen*' serege ezen akadályt is, jól lehet nagy bajjal, fellül halladván, a' harmadik erősséget is el foglalta. — Már nem a' verekedésről, hanem a' futásról gondolkoznak a' még életben lévők, de hová forduljanak, nem láttyák. Egy felül a' győzedelemtől meg részegült vitézek öldöklése, más felül a' zavaros Tiszának mélysége remíti őket. — Egyedül még talám a' hid lehete mentségekre, de ez is a' két felül szüntelen hányattott golyobisok által két felé vala szakasztva. — Azomban a' nagy győzedelemtől elragadtatott Vitézek semmire sem tekintvén, mindent egyre ölnek, vágnak úgy, hogy nem lehetne egyebet látni, mintsem a' vér-

ben fetrengő, 's erőszakos halállal tusakodó Törököket, és az azokon ide, 's tova nyargalódzó, 's ölü győzedelmeseket. — Egyedül tsak azok maradának életben, a' kik magokat a' holt testek közé le vetvén, meg holtaknak tevék magokat, a' vagy a' kiknek a' hid alá bújás szolgálhatott menedék helyül, és tsak ezeknek lehete azután szerentséjek *Eugen'* foglyainak lenni. — Így a' nap le mentével két óra alatt a' három erősséggel bekerítettett vár el foglaltaték. Maga a' nap is, hogy a' győzelem' nagyságát nevelje, a' viaskodó vitézek' ditsőségét öregbítse, és azokat sugárrival ékesítse, mint egy látztatott a' maga le nyugvását továbbra halasztani, a' mint *Eugen* írja Leopoldhoz. — Soha, a' mennyire a' Kronikák emlékeznek, illy nagy tsata nem történt, soha! illy rövid idő alatt olly temérdek ember el nem veszett. — E' nagy veszélyt a' Törökökre nézve a' Tisza nagyobbította: mert a' kik a' fegyvert valamiképpen el kerülék, azok a' vízbe fulladtak. A' meg sebesedteknek belé veszése által az egész Tisza vérzett, és annyi vólt a' meg holt test benne, hogy mesz-

szirül azokat hid gyanánt lehetett képzelni. A' Nagy Vezér *Elmas-Memed* hogy valamiképpen helyre hozhassa, vagy leg alább valamit segítsen az öszve zavarodott táboron, a' hid eleibe állott, és az által futni igyekezőket hátráltatni, 's vissza fordítani iparkodott; de haszontalanúl, sőt maga is a' Jantsároktól meg öletteték: mivel azt vélik vala, hogy az ő oktalansága miatt választatott legyen el a' gyalogság a' lovasságtól, és ez által ejtetett illy veszedelembé. — Mind ezeket a' túlsó partról kellett *Mustafának* szemlélni, maga által jönni eleinteni nem bátorkodott, azután pedig, ha minyárt akart volna is, nem jöhetett. Kénszeríteni akarván gyalogságát ön maga védelmezésére, míg a' hid el nem szakasztatott, annak a' túlsó végire sok Spahit, az az lovast állított, hogy mind azokat vagdálnák öszve, a' kik által futnának, hogy ez által kényszerítettessenek vissza fordítani, és magokat védelmezni. De minden iparkodása sikertelen volt. — *Eugen'* okos intézete, Vezérjeinek, Tisztjeinek bátorsága, 's Katonáinak vitézsége, és állandósága tökéletes

győzedelmet szerzett. — Maga *Leopold Bethlen Miklóshoz* Erdélyben így ír: (1697 Mind-szent Havának 8-dikán) „Oly ditsőséges, és fényes vólt ezen győzelem, hogy nagyobb századoktól fogva hallani nem lehetett, és az ellenség soha nagyobb tsapást, és kárt nem szenvedett.” — Hogy Leopoldnak ezen szavai minden nagyítás nélkül valóságosak, bőven ki tettzik azon gyümölcsekből, mellyeket szedett *Eugen'* serege ezen tsatában, és annak következéseiből.

20.

Már egészen bésetétedett, midőn a' győzedelmesek mind egyre fellebb alább dúlták, 's rablották a' Török tábort, haszontalan vólt minden parantsolat, melly őket a' nyugodalomra serkengette; mint egy el ragadtatva lévén, az egész éjjelt ébren, és vigan töltötték, de még jobban meg vídultak reggel, (Sz. Mihály Havának 12-kén) midőn a' győzedelmet, és ez által nyert zsákmányt sokkal nagyobboknak találták, mintsem a' se-

tétben vélték. — Első dolga volt *Eugennek* az el rontatott hidat helyre hozni, hogy az által mind a' két részről nyert győzelem' gyümölsében részesülhessen, és a' megvertetett ellenség maradékát üzőbe vehesse. — A' szorgalmas vizsgálás után ki tettzett, hogy fáradságok' méltó jutalmát vették: mert a' fellyebb említett *Elmas-Memed* Nagy vezéren kívül, ezen tsatában el esett *Mahumund* a' Jantsárok Agája, 27 Basa, és a' mi az Ottmani Birodalom' kezdetétől soha sem történt, a' hét Vezérek közül, kiket a' hét választó Hertzegek példájára rendele *Mustafa*, öt meg ölettetett. — A' Jantsárok közül nyoltz, mindöszve pedig húsz ezer veszett el fegyver által, — tizenöt ezer fula a' vízbe — három ezer szekér veszett a' Tiszába, kilentz ezer pedig holmivel meg terhelve jutott a' győzedelmesek' kezekbe, mellyek között valónak a' lántzokkal, és bilintsekkel meg terheltettek is; ezek, a' mint fellyebb láttuk, az el fogattandók' számára voltak készítve, de *Mustafának* nem leheté szerentséje azokkal élni — Ezen fellül tizenöt ezer ökör, és bial, hat ezer teher hordó teve, hét ezer ló,

száz nagyobb, és hatvan kisebb ágyú, hét ló fark, öt száz zászló, ugyan annyi dob, temérdek ágyú golyóbis, a' Nagy Vezér nyakárul le vétegett Tsászári petsétlő gyűrű (mellyet maga ada későbbben által *Eugen Leopoldnak*) *Mustafának* egy drága pallossa, nyoltz lovas kotsija, 's tíz ágyassa. — Továbbá minden sátor, mellyek közül maga a' Sultáné negyven ezer forintra betsültetett, a' hadi kints tár valami három milliomnyi forintal, a' Hadi Cancellaria minden Basák' petséttyével, és végre a' Török tábornak le írása, 's rajzolattjai, mellyeken mindenféle nemzetbéli seregeknek különös hely vala téve, és ebből ki lehetett azt is tanulni, hogy *Mustafának* leg alább nyoltzvan ezer katonája völt. — Ellenben *Eugen'* táborából egyedül ezer két száz gyalog, háromszáz hetvennyoltz lovas sebesített meg, a' meg holtak száma pediglen nem többre, mint négyszász hetven három gyalogra, és száz negyven lovasra ment. A' Főbbek közül *Heister*, *Pfefferhofer*, és *Reusz* Vezérek estek sebbe. A' két első hamar ki gyógyúlt, de Gróf *Reusz* Szász Vezér nem sokára *Szegeden*

sebjében meg halálozott. *) — Ezen nagy győzedelemről írt híradó levelével először is *Vaudemontot* küldé fel Bétsbe *Eugen Leopoldhoz*, a' ki is a' hír vivőt *Gränsfeldel* együtt vitézségeknek jutalmául lovasság' Generáljának nevezett. Későbbben a' nyert zászlókkal, és a' zsákmánynak egy részével Gróf *Dietrichstein* botsájtatott *Bétsbe*.

21.

Mustafa látván seregének vesztét, hogy ne talám *Eugen'* kotonái valahogy a' Tiszán által vergődván, magát is el fogják, és a' veszélytül meg mentetett seregének maradvékait is el töröljék, az egész tábori eszközeit, 's készületeit a' Tisza parton hagyván, még a' tsatát követő éjjel a' meg maradott katonáival nyakra főre *Temesvár* felé vette úttját. A' mint ezt más nap reggel *Eugen a'*

*) Ezen nevezetes Vezér tsak ugyan *Szegeden* a' T. P. Franciscanusok *Templomában* el is temettetett, a' mint azt a' *Klastrom Jegyző* könyve e'képpen bizonyította: — In crypta maioris arae

foglyoktól meg értette, *Klökelsperg* ezredes hat száz Huszárral utánna küldötte, hogy a' mit lehet a' futó ellenségtől ragadjon el, azokból fogdozzon el a' mennyire szert tehet, és Vitézeinek utolsó boszúját is öntesse a' Török vég seregbe.

22.

Minekutánna Sz. Mihály-Havának 12-kén a' nyert prédát nagygyábúl öszve szedette volna, 13-ban a' nagyobb ágyúknak háromszori ki lövése között adott hálát az Egek Urának, még pediglen a' Sultán' el maradott fényes sátorában, és azon órában, a' mint későbbben meg tudódott, (reggeli 9 órakor) mellyben *Mustafa* nagy ortza pirulással két ezer ötszáz lovassaival *Temesvárra* ért. Az Isteni Szolgálat után nagy vendégséget ada *Eugen* katonáinak, melly késő éjjelig tartott,

Nobilissimus Dnus Generalis, et fidelis Heros Reusz, qui cum Dnis Hungaris strenue pugnans contra Turcas vulneratus globo tormenti pedem amisit, in Conventu mortuus, et sepultus.

estvefelé minden apróbb, 's nagyobb fogyverbül adata újra háromszor tüzet, és így végződék a' nagy győzelem' Ünnepe. — 14-ben Hogy ne talám a' temérdek dög testeknek büze nyavalát okozzon seregében, *Zentátúl Szeged, és Kiskanizsa közé* vivé által táborát, a' hová a' Török hidat is felvonatá. Itt azután egynehány napokig ki nyugtatta a' sok utazás, és tsatázás által el fáradt katonáit. *) — *Mustafa* azonban *Te*

*) A' Török világban szokásban vólt a' szabad nyereségre való vitézkedés, t. i.: mindenütt találkoztak olyan virgantz yérü emberek, a' kik a' Hazánkban lakozó Török ellenséget, a' hol 's a' mi-ben tsak lehetett, pusztították és károsították; — ezek közül való vólt a-ma nevezetes Rósa Istvány is, a' ki iffiú legény korában, az Attya juhait örizvén a' Martonosi határ szélén, az ott lévő forrásnál (melly ő töle azután Rosa forrásának neveztetett) egy korán reggel ottan mosakodó Török vitézt, kinek nyerges paripáját addig féken tartotta, kardját kihuzván agyon vágott; 's dög teste eltemettetését bát-

mesvárott sem gondolván magát bátorságban
lenni, minekutánna a' meg szabadúlt sere-
gének el szélledett maradéka össze vergődött

tyaira bízván a' Török derék paripájá-
ra felkanyarodott, 's így szabad nyere-
ségű Lovaggá lett, és a' Ts. Kir. Ar-
mádához állván annak sok hasznos szol-
gálatokat tett. — Itt volt ő a' *Szentai*
ütközetben is, hét nyil lövést kapott,
mellyek közül négyet, a' mint mond-
ják, unokái ki húztak belőle, de hár-
mat el kellett fűrészelni, 's halálaig
testében hordozá. — Egy hegyes tört is
szerzett magának ezen alkalmatosság-
gal, melly három élű és $5 \frac{1}{3}$ lábnyi
hosszú a' markolattyával együtt. Bör
a' hüvellye, és tizen egy vas abrantsots-
kával vagyon meg erősítve. — A' Hü-
vely felső vége környékén sárga rézbe
ilyetén írást nyomtattatott bé: — Ez
a' fegyver kié volt, kié most, kié lesz.
Ebé volt, enyim most, ebé lesz. *Rósa*
Istvány I. B. M. vagy hazám szabadsá-
ga, vagy halál 1704. Eb kéri, eb adja
Cordéba. —

Ezen fegyvert örök emlékezet oká-
ért, a' *Szentai* ütközetnek egy Regális
árkusra készült Rajzolattyával együtt

vólna, először is *Nándor Fehérvárba*, azután pedig *Konstantzinápolyba* futa majd meg dühödvén; most a' földhöz veri magát, szakállát tépi, szaggattya, 's sárba keveri; majd meg kezeit öszve kútsolván szemeit az egek felé fordíttya, és könyeinek záporát eresztvén, magát vádolja, t. i. bizonyos jelét adja gyengeségének, a' ki valamint az előtt győzedelmeiben módot nem tudta tartani, hanem fel fuvalkodva mindeneket megvete, úgy mostan gyáva aszszony módra majd tsak nem kétségbe esve viselé magát. — Ezen tsapás, és *Eugennek* további szerentsés elő-

Vedres István Úr a' Ns. Magyar Nemzeti Museumba el küldötte.

Fent említett *Rósa Istványnak* sok nevezetes és hív szolgálattya jutalmául, Ő Felsége akkoriban Uralkodó Első *Leopold* Tsászár és Magyar Ország Királya az ő Szeged Városában lévő házát, minden ahhoz tartozandókkal, és benne Lakókkal együtt az akkori időben igen súllyos katonái terhektől és adózásoktól fel szabadította és *Salva* Quardiáva tette *Bétsben* 29-dik Octob. 1699

menetelei arra vitték *Mustafát*, hogy most már igazán ohajtáná a' békességet, és a' közbe vetés végett Angliát, és Hollandiát megkérné. — Először is *Konstantzinapolyban* kezdének a' békességről alkudozni, míg végre *Karloviczban* *) (1699-ben Boldog Aszszony-Havának 26-án) meg köttetnék, melly szerint Temesvári Bánátot kivévén, egész Magyar, és Erdély Országból ki tiltódtak a' Törökök. Magyar Ország' határa lett: Száva, Tisza, és Maros. — A' Velentzei szabad Társaság Morea fél szigettyét némely Dalmatiai Várok, Szigetek, Cattarói Birtokokkal megtartotta — Lengyel Ország pediglen Assovi-ai birtokában meg maradt.

esztendőben költ kegyelmes Levele értelme szerint.

*) *Karlovicz* a' Pétérvári katona kerületben Toth Országban (Slavoniában) a' Duna mellett, egy része dombon, más része pedig völgyben fekszik, széke a' nem egyesült Görög Erseknek, környékében híres veres bor terem. *Ferenczy Geográphiája*.

És ezek valának a' *Zentai* tsatának gyümöltsei, ezek a' fojadéki azon nevezetes gyözedelemnek. Ez által a' tizenöt esztendeig folyvást tartó vér ontásnak, melly egész Magyar Országot nyomorgatá, vége szakada — ez által egész Magyar, Erdély, Tóth, és Horváth Ország, ha a' Temesi Bánátot ki vesszük, a' Török járom alúl örökre ki szabadula — ez által a' Kereszténység sok nyomorúságoktól meg pihene — ez által *Béts*, és az egész Német Birodalom a' Török' félelmétül, sőt az utolsó veszélytül meg menekedék. Megcsmérék ezt *Béts* Városának hálaadatos Polgári is: mert, hogy a' többit ne említsem, midőn *Eugen* a' dolog szerentsés végezete után *Bétsbe* méne, és ott a' Hadi Tanátstúl azért, hogy a' fellyebb említett Tsászári levelet, melly éppen az ütközet előtt adattott kezébe, fel nyitni el mulatá, és ez által azon parantsolatot, melly néki minden ütközetbe való ereszkedést keményen meg tiltott, által hága, azért mondam maga eleibe idéztetett, és a' meg érdemlett, de elegendőképpen meg nem adathatandó jutalom

helyett minden fegyverétül, 's hatalmátul meg fosztva, őrizet alá tétettetett volna, a' Bétsi lakosok az egész Várost *Eugen'* tiszteletére ki világosíták, külömbféle ditső oszlopokat emelének, azokat magasztaló felírásokkal önnön magok szabadulásokata' Zentai ütközet által meg vallák, a' többi között egy oszlopra ezen szavakat írván:

VIENNA AD ZENTAM SERVATA M. DC. LXXXVII. az az: Zentánál meg szabadított Béts Városa 1697. Végre leg főbb Polgári Tiszviselőiket követül küldvén *Eugenhez*, néki hálaadó köszöneteket jelenték, és örök emlékezet' okáért az ő *Bétsben* lévő Palotáját minden tehertül, és fizetéstül mentnek lenni jelenték — De meg esmérte ezen Zentai győzedelem' nagyságát, és az által nyert *Eugennek* érdemét maga *Leopold is*, midőn azon kardot, mellyet *Eugen* maga irigyeinek tsendes szívvvel, és hideg vérrel által ada mondván: „Ime itt vagyon meg most is az ellenség véréül gőzölgő kardom: mivel ti azt a' Tsászár nevében kíványátok, tellyes meg elégedéssel leszek, ha azt soha sem adjátok is vissza, de úgy, ha azzal Ő Felsége szol-

gálattyára többé nem élhetek“ midőn úgy mondtam azon kardot ellenségeinek szégyenére nagy pompával, és ezen szavakkal adná vissza néki: „Mentsenek meg az Egek, hogy én azzal a' Vitézzel, a' ki által nekem olly sok kegyelmet nyújtának, úgy bánnyak, mint egy gonosz tévővel! Hogy lehetne az a' büntetésre érdemes, a' kivel az Isten mint eszközzel élt a' maga Fia' ellenségeinek meg büntetésére.“ és ezeket mondván újra Magyar Országi Hadiseregének Fő Vezérévé tette, a' hadi tanátsban lévő szerentséje után agyarkodó ellenségeinek irigysége alúl fel szabadította, és tellyes hatalommal fel ruházta.

24.

Magyarok! buzduljatok mint annyiszor hálaadatosságra az Egek Urához, valahányszor Zenta nevét haljátok, a' hol vitéz bajnokok által őseiteket, és az által beneteket is az utolsó veszélytül meg szabadított. — Ti pediglen Zentaiak! kik ezen névvel méltán ditsekedhettek, emeljetek oszlopot sziveitekben ezen nagy, 's nevezetes történetnek, és öntsétek azt által még a' késő maradékaitok.

ba is — Üljétek meg esztendőnként Sz. Mihály Havának 11-két azon 1697-kének emlékezetére — mutogassátok meg mindennek, a' ki tsak hozzátok jövőnd, azon ditső győzelem' helyét, hogy az is illendő buzgó háladatosságra gerjesztessék a' Mindenhatóhoz — Várostok neve e' történet' emlékezete által fenn marad örökre, még tsak egy írást olvasni tudó fog lenni a' világon: mert nintsen az a' pallérozottabb nyelv Európában, melyen e' dologról bővebben, vagy rövidebben emlékező számos könyvek nem találtatnának. Ha ezen munkátskámmal Várostok', 's az által a' Ti ditsősségetekre valamit tettem, örvendek; ha pedig kívánságtoknak talám elegendőképpen meg nem feleltem, reménylem, leg alább igyekezetemet jó néven fogjátok venni.

*A Források, és segítségek, mellyekből a
Zentai Ütközet le trása vétetett.*

Ferrarii Guidonis de Rebus gestis Eugenii Principis Sabaudi Bello Pannonico Libri III. Editio quinta Augustae Vindelicorum 1766. 8-tavo.

Eugenii Heldenthaten. I. Theil, Frankfurt, und Leipzig 1709. 8-vo.

Histoire Militaire du Prince Eugene de Savoye A La Haye 1729 par Mrr. Dumont Baron de Carelsron.

Acta Eugenii Principis. Viennae. 1735 Fol.

Wagner Historia Leopoldi M. Augustae Vindelicorum 1731. P. II. 4. Maj.

Schmidt. Imperatores Ottomanici. Tom. II. Tyrnaviae 1761. Fol.

Bornschein. Oesterreichischer Cornelius Nepos. Vien. 1812. 8-vo.

Koch. Gemählde der revolutionen in Europa II. B. Berlin 1811. 8 vo.

Reisser. Darstellung der allgemeinen Geschichte VI. B. I. Abth. Vien 1810. 8-vo.

Schütz. Allgemeine Weltgeschichte. VII. B. Vien 1811. 8.

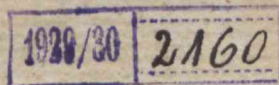
Katona. Historia Metropolitanae Ecclesiae Coloczensis P. I. Coloczae 1800. 8. et P. II.

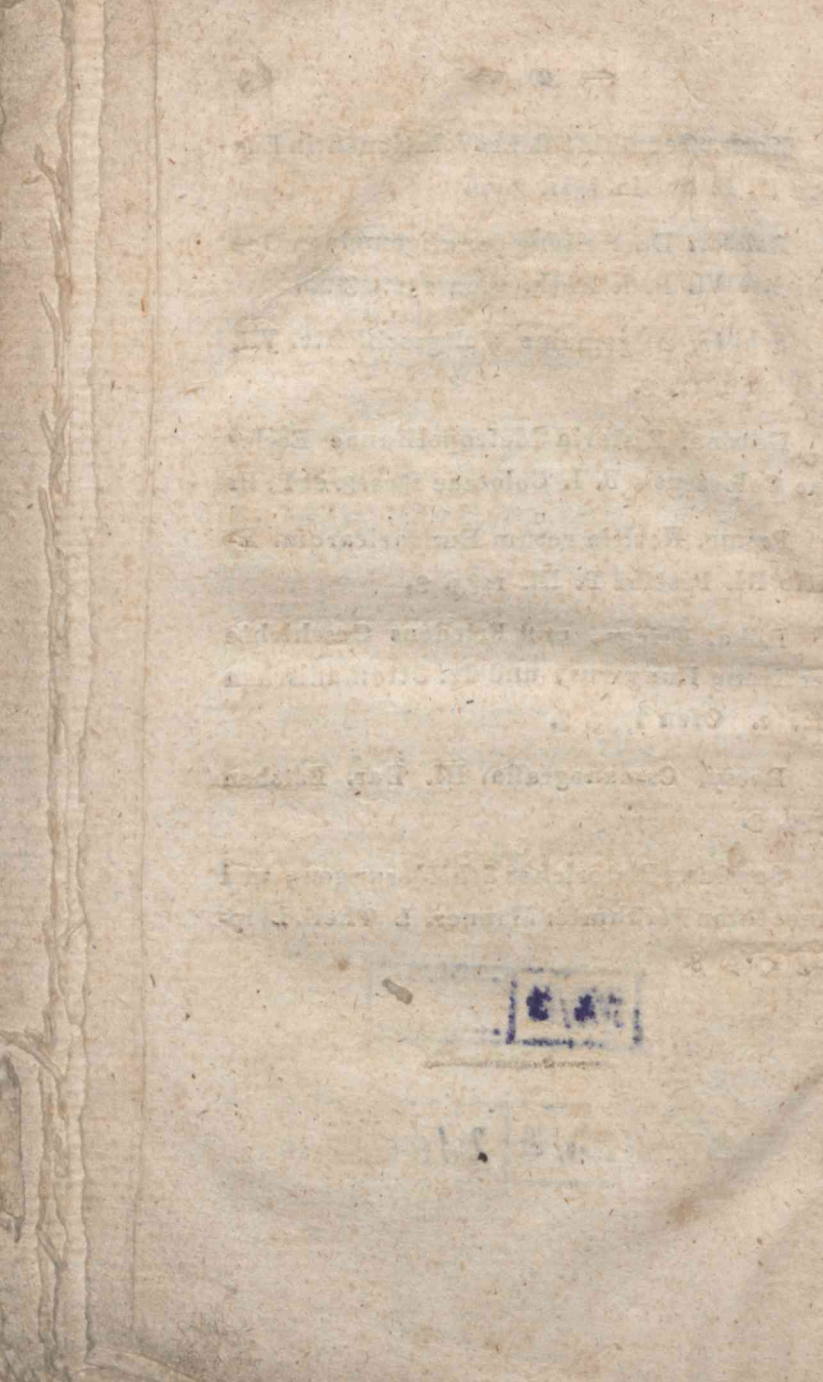
Palma. Notitia rerum Hungaricarum. Editio III. Pestini P. III. 1785. 8.

Róka. Kriegs, und Friedens Geschichte der Krone Hungarns, und der Ottomanischen Pforte. Ofen 1785. 8.

Decsy. Osmanografia. III. Dar. Bétsben 1789. 8.

Samlung Historicher Schilderungen, und Anekdoten berühmter Männer. I. Theil. Leipzig 1769. 8.

NYOMTATTATOTT

Z E N T A

v á r o s

költségen.